

Opgave 1 De graaf van Monte-Cristo

Tussen augustus 1844 en januari 1846 verschenen er in de Franse krant 'Journal des débats' 150 afleveringen van de feuilletonroman 'De graaf van Monte-Cristo', geschreven door Alexandre Dumas. Het grote publiek raakte steeds meer in de ban van het verhaal dat volgens de Duitse filosoof Peter Sloterdijk de grootste 'wraakfabel' uit de wereldliteratuur genoemd kan worden. 'De graaf van Monte-Cristo' vertelt het verhaal van een jonge zeeman uit Marseille, Edmond Dantès. De zeeman komt op grond van valse beschuldigingen van jaloerse mensen terecht in de gevangenis. Die gevangenis is een door de zee omspoeld kerkerhol van het

Château d'If, waarin hij 14 jaar moet verblijven. Na zijn ontsnapping neemt hij wraak en vereffent hij alle openstaande rekeningen. De veroorzakers van zijn leed worden de een na de ander met koele berekening uitgeschakeld. Het handelen van Edmond Dantès wordt aangestuurd vanuit de emoties haat en woede. Deze emoties zetten hem aan tot wraakneming op zijn vijanden. Haat en woede zijn emoties of hartstochten die ook door Spinoza worden erkend. Spinoza maakt in zijn filosofie een onderscheid tussen primaire of oorspronkelijke hartstochten en secundaire of afgeleide hartstochten.

- 3p 1 Van welke primaire hartstocht kan haat volgens Spinoza worden afgeleid? Leg in je antwoord uit wat haat volgens Spinoza is en hoe je deze haat in de inleiding kunt herkennen.

Het is duidelijk dat Edmond Dantès het onrecht dat hem is aangedaan wil wreken. Hij gaat daarbij systematisch te werk. Alle vier de veroorzakers van het kwaad moeten worden gestraft. Zoals de kleine schurk die hem verraden heeft en de corrupte rechter die op de hoogte was van de onschuld van Dantès, maar hem toch veroordeelt om zijn eigen carrière niet in gevaar te brengen. Ook de twee bedenkers van het complot tegen Dantès moeten eraan geloven. Spinoza heeft in het debat over de oorsprong van emoties en de manier waarop je met emoties moet omgaan een duidelijk standpunt ingenomen. Vanuit zijn filosofie, waarin hij verschillende kennisniveaus hanteert, is het mogelijk om emoties als haat en woede te corrigeren of te voorkomen.

- 2p 2 Hoe had Edmond Dantès volgens Spinoza zijn haat en woede kunnen corrigeren of voorkomen? Beargumenteer je antwoord door aan te geven op welk kennisniveau haat en woede zich volgens Spinoza bevinden.

Woede en haat zijn universele thema's die een belangrijke rol spelen in de Griekse mythologie en het begin van de Griekse literatuur. Zo begint de beroemde 'Ilias' van Homerus (achtste eeuw voor Christus) met de woede: "Vertel Godin, vertel van de woede van Achilles. Daar kwam voor de Grieken grote ellende uit voort. Naar de onderwereld voeren talloze helden. Honden en gieren vraten hun lijken. Het was Zeus die het wilde."

Achilles, de held van de mythe, wordt gedreven door trots en woede. Hij ontploft zelfs van woede wanneer hij het bericht krijgt van de dood van zijn jonge vriend Patroclus. Diens dood moet gewroken worden door de dader, de Trojaan Hector, om te brengen. Achilles gaat daarin heel ver. Na Hector gedood te hebben in een spectaculair gevecht, neemt hij diens lijk mee naar het kamp van de Grieken. In de dagen daarna rijdt hij in dat kamp rond met een strijdswagen waarachter het lijk van Hector is vastgebonden, zodat het lijk over de grond wordt voortgesleept.

De Griekse filosoof Aristoteles leefde enkele eeuwen na Homerus. In zijn filosofisch werk 'Ethica Nicomachaea' gaat Aristoteles in op de emotie woede. Hij geeft niet alleen een beschrijving van woede, hij heeft er ook een oordeel over.

- 2p **3** Wat is de opvatting van Aristoteles over woede?
Leg je antwoord uit en geef aan hoe Aristoteles over de woede van Achilles en diens wraak op Hector zou oordelen.

In de periode na Aristoteles ontstaat de Stoa. De Stoa is een filosofische school of stroming waarin opvattingen zijn ontwikkeld over de menselijke natuur en de juiste levenshouding.

Seneca, een Romeins aanhanger van de Stoa, kan zich niet helemaal in het standpunt van Aristoteles over woede vinden. Seneca gaat in zijn kritiek uit van een bepaalde opvatting over de menselijke natuur en de daarmee verbonden levenshouding.

- 2p **4** Wat is volgens Seneca kenmerkend voor woede?
Beargumenteer of woede volgens Seneca tot de menselijke natuur behoort.

De opvattingen van aanhangers van de Stoa, zoals Seneca, zijn in onze eigen tijd opnieuw in de belangstelling gekomen. Daarbij worden de stoïcijnse ideeën niet alleen opnieuw uitgewerkt maar ook bekritiseerd, zoals bijvoorbeeld door Martha Nussbaum in haar boek 'Oplevingen van het denken'. In dit boek doet zij een poging om het stoïcijnse standpunt ten aanzien van emoties opnieuw te doordenken. Het standpunt van Nussbaum ten aanzien van emoties wordt om die reden ook wel neo-stoïcijns genoemd.

In haar beschouwingen beschrijft Nussbaum vier factoren die bij emoties een rol spelen. Eén van de factoren speelt bovendien een rol in haar kritiek op filosofen zoals Seneca.

- 5p **5** Hoe zijn de vier factoren, die volgens Nussbaum een rol spelen bij emoties, in de woede van Achilles te herkennen?
Geef daarbij aan welke kritiek Nussbaum heeft op het stoïcijnse standpunt over emoties van Seneca.

Volgens Nussbaum zijn emoties noodzakelijk voor het leiden van een menswaardig bestaan.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen twee benaderingen van emoties: de fysiologische en de cognitivistische benadering.

- 3p **6** Welke van deze twee benaderingen kan volgens jou het beste uitleggen dat emoties noodzakelijk zijn voor het leiden van een menswaardig bestaan? Beargumenteer je antwoord en leg uit hoe je de emotie 'woede' vanuit enerzijds de fysiologische en anderzijds de cognitivistische benadering van emoties kunt begrijpen.

De in de inleiding van deze opgave eerder genoemde filosoof Peter Sloterdijk is van mening dat er in onze hedendaagse samenleving te eenzijdig wordt nagedacht over emoties, met name over de emotie woede. In zijn boek 'Woede en tijd' benadrukt hij het positieve van woede en verwijst daarbij naar Homerus en Plato die woede als onderdeel zagen van de zogenaamde 'thymos'. Thymos is het 'orgaan' in de borst van helden (zoals Achilles) en van mensen die vatbaar zijn voor grote opwellingen: hun trots, hun moed, hun woede, hun geldingsdrang en hun verlangen naar gerechtigheid en eer. Sloterdijk wijst op de boodschap van 'De graaf van Monte-Cristo': Edmond Dantès is de voltrekker van gerechtigheid als heilig recht door middel van perfecte wraakneming. Ook in onze tijd is het thema wraak en woede een belangrijk thema in het nieuws, van hooligans tot internationaal terrorisme. Het roept de vraag op wanneer woede terecht of zinvol is en omgezet mag worden in wraak en geweld. Om die vraag te kunnen beantwoorden kun je je baseren op uiteenlopende ethische theorieën zoals de gevolgenethiek, de plichtethiek en de deugdethiek.

- 3p **7** Onder welke maatschappelijke omstandigheden vind jij wraak en geweld als uitingen van woede te rechtvaardigen? Beargumenteer jouw standpunt aan de hand van één van bovengenoemde ethische theorieën. Maak bovendien duidelijk welke grenzen voor maatschappelijk geweld vanuit deze theorie worden aangegeven.

Bron: Alexandre Dumas, De graaf van Monte-Cristo, feuilleton in 'Journal des débats', 1844-1846